

Тања Русимовић

Универзитет у Крагујевцу

Институт за информационе технологије

Гимназија „Бора Станковић“ Врање

АЛТЕРНАТИВНОСТ ЕНДОЦЕНТРИЧНОГ АНТЕЦЕДЕНТА РЕЛАТИВНЕ КЛАУЗЕ СА РЕФЕРЕНЦИЈАЛНОМ АНАФОРОМ

Сажетак: У фокусу овог рада је референцијална анафора анакатафоричког ендоцентричног антецедента израженог показном заменицом. Ендоцентрични антецедент најпре анафорички упућује на референт који је јединствен или представља класу, што анафору чини референцијалном. Затим, катафорички упућује на садржај релативне клаузе који представља нову релевантну одредбу већ одређеног референцијалног израза и доприноси информативности исказа. Уколико би се анулирала копула, ендоцентрични антецедент и релативизатор, добила би се независна реченица и притом се не би угрозила информативност исказа. Независна реченица представља алтернативу релативној у комуникативном смислу, међутим, нарушена је експресивност исказа, односно анулирано је истицање субјекта његовом редупликацијом у релативној реченици. Дакле, разлози за конципирање зависне релативне клаузе с ендоцентричним антецедентом чија је анафора референцијална јесу стилски.

Кључне речи: ендоцентрични антецедент, релативизатор, референцијална анафора, релативна клауза, алтернатива, независна реченица

1. Увод

Релативна реченица је у српском језику изузетно фреквентна. Та фреквентност узрокована је тиме што се *партицип*, *инфинитив* и *герунд* као функционални еквиваленти релативне клаузе, готово и не користе у нашем језику. Сам назив ових зависносложених реченица изведен је од речи *релација*¹ или *однос*, која представља основу сваког сложенијег мишљења. Исто важи и за релативне реченице јер реч која уводи релативну клаузу истовремено се налази у релацији или односу са неком именском или упућивачком речи из надређене клаузе. И када у надређеној клаузи нема такве речи, тј. није експлицирана, у везничкој речи релативне клаузе релација се подразумева. Дакле, јасно је да важну улогу у остваривању релације имају везничке речи релативне клаузе због своје упућивачке природе.

Релативне реченице су једна од најчешће истраживаних синтаксичких, семантичких или синтаксичко-семантичких тема у различитим језицима света. Због

¹ Под термином *релација* у овом раду подразумева се релација којом се остварује придруживање својства целини (термин се не односи на неки други подтип релације нпр. узрочно-последични).

тога и не треба да чуди чињеница да је како теоријска тако и аналитичка литература о различитим питањима релативних реченица у различитим језицима света врло богата. Та је литература сагласна у погледу нужних услова остварења релативне реченице, а то су: 1) да реченица мора бити зависна, 2) да мора имати релативизатор као везивни елемент, 3) да у њој мора бити сачувана за антецедент синтаксичко-семантичка и прагматичка функција. Само је први услов универзалан, јер је у свим језицима света релативна реченица зависна, док су преостала два услова варијабилна, јер њихове карактеристике зависе од сваког појединачног језика.

Како је фокус овог рада релативна зависна реченица као алтернатива независној, треба поменути истраживања Ковачевића у којима се издвајају релативне независносложене реченице које су синонимне нерестриktivним релативним зависносложеним реченицама са лексичкосемантичким антецедентом и са релативизатором *који* (или *какав* и *чији*), као на пример: *Позајмио сам новац од Марка, а он је мој пријатељ / Позајмио сам новац од Марка, који је мој пријатељ.* „Независне релативне реченице овог типа увијек обиљежавају неки накнадни податак или образложење о већ идентификованом (одређеном) појму израженом у антецеденту” (Ковачевић 1998: 233). Зато се ове реченице, како истиче аутор, могу сматрати посебним подтипом експланативних (објаснидбених) координираних реченица, с тим да им одговара назив: *прикључне релативно-објаснидбене клаузе додатног коментара*. На основу наведеног можемо рећи да је алтернативни однос између нерестриktivних релативних клауза са лексичкосемантичким антецедентом и независних експланативних реченица већ разматран у литератури.

У овом раду предмет истраживања јесу релативне клаузе са еноцентричним антецедентом. Еноцентрични антецедент представља интерференцију лексичкосемантичког и формалног антецедента. Под термином еноцентрични антецедент подразумевамо антецедент који се односи на групу синтаксички повезаних речи, у којој је подређени члан функционално еквивалентан групи, односно *супстантиватизиран* (пр. *онај човек који* ← *онај који*; *они људи који* ← *они који*)². У таквим ситуацијама употребљена заменица није детерминатор, већ као једини конститутивни члан номиналне синтагме она представља

² Када се проучава антецедент релативних клауза, истичу се два типа: лексичко-семантички – уз који је уврштена адјективна релативна клауза (пр. На овом месту лежи онај читалац КОЈИ неће никада отворити ову књигу) и формални – који може бити факултативан и уз који је уврштена супстантивна релативна клауза (пр. **(Онај) КО рано рани**, две среће граби). Овим истраживањем указаћемо на трећи тип антецедента, који представља интерференцију лексичко-семантичког и формалног антецедента (пр. **Ономе КОЈИ има способност за трговину**, може старшина одобрити да се њоме бави). Антецедент у трећем примеру подсећа на формални (Съезана Кордић (1995) антецедент *онај* уз релативизатор *који* сматра формалним), док релативна клауза јесте адјективна као код лексичко-семантичког антецедента. Овај антецедент именовали смо као еноцентрични антецедент, он је облигаторан и може имати катафоричко упућивање према релативној клаузи у исказима у којима именица која је изостављена из антецедента није експлицирана у контексту, њен садржај је општег карактера и обележја су јој [+људско] и [+/-једнина] и представља нереференцијални израз (Русимовић, 2014). У нашем истраживању посебно ћемо се бавити анакатафоричким еноцентричним антецедентом и показаћемо сву комплексност његове форичности.

супстантиват и остварује референцију³ и синтаксичку функцију читаве номиналне синтагме, то значи да „однос детерминације није експлицитно остварен него је садржан у самом генеративном поријеклу супстантивата” (Ковачевић, 2000: 277). Ово елиптирање именице из антецедента омогућено је контекстом (види Русимовић, 2014: 171–172). Овај антецедент може катафорички или анакатафорички упућивати. Уколико је реч о неререференцијалном еноцентричном антецеденту, онда је актуелно само катафоричко упућивање према адјективној клаузи (Русимовић, 2021: 183). Применом семантичких критеријума, а у вези са дихотомијом *одређеност/неодређеност*, полазиште у анализи је издвајање *референцијалног од неререференцијалног* еноцентричног антецедента. Уколико је у питању референцијални израз имамо анакатафоричко упућивање еноцентричног антецедента, с тим да анафора може бити *концептуална* и тада се преузима само денотат именског израза или *референцијална*, тада се поред денотата преузима и референција (деталније о томе види Русимовић, 2014: 173).

Циљ анализе је показати да је тек у домену референцијалне анафоре еноцентричног антецедента могућа конструкција у којој релативна клауза уз овакав антецедент може имати функцију предикативне клаузе. Само предикативна функција релативне клаузе уз еноцентрични антецедент омогућава трансформацију ове конструкције у независну реченицу. То значи да у анализи користимо семантички трансформациони тест, односно, анулирањем копуле, еноцентричног антецедента и релативизатора зависну релативну клаузу супституишемо независном. Другим речима, истражујемо може ли се и са каквим последицама успоставити алтернативни однос између зависне релативне клаузе (чији еноцентрични антецедент има референцијалну анафору) и независне реченице добијене анулирањем копуле, еноцентричног антецедента и релативизатора.

Истраживање је спроведено на ексцерпираним језичком материјалу из разнофункционалног корпуса савременог српског језика. Корпус чине савремена књижевна дела, као и књижевно-научни текстови из периода када се наш стандарднојезички израз формирао и стабилизовао (последња деценија 19. века). Корпусом су обухваћени и текстови који припадају публицистичком стилу, док примери разговорног стила представљају само писану реализацију, што значи да су корпусом обухваћени веб сајтови, блогови и интернет форуми.

2. Анакатафоричко упућивање еноцентричног антецедента

Еноцентрични антецедент у савременом српском језику врло често упућује анакатафорички, и то најпре анафорички упућује на лексему коју подразумева са мањим или већим дометом у дискурсу, а затим са подразумеваном лексемом катафорички упућује на релативну клаузу. То значи да је подразумева-

³ Референција представља однос између конкретно употребљене лексеме и неког тачно одређеног ванјезичког ентитета, означеног термином референт. Самостална лексема има само смисао и денотацију, док се о референцији говори тек уколико је лексема део дискурса (Лајонс (Lyons) 1977: 206).

на лексема у антецеденту експлицирана у дискурсу. Управо анафоричко упућивање омогућава широки дијапазон подразумеваних лексема у антецеденту и њихово елиптирање. Због тога је форичност антецедента пресудна у постизању одређености⁴ референта, а на тај начин и информативности дискурса. Већ смо показали да анафора ендоцентричног антецедента може бити концептуална и референцијална. Под термином концептуална анафора подразумевамо упућивање ендоцентричног антецедента само на концепт, денотат лексеме, тако да можемо рећи да подразумевана лексема у антецеденту није кореференцијална са лексемом на коју се анафором упућује, него је косигнификантна јер се односи на исти концепт, али други референт, што илуструјемо примером (*Волим цвеће, а нарочито оно КОЈЕ/ШТО не захтева много неге / Воћна салата је фантастично летње освежење, а ова, ЧИЈИ рецепт предлагјемо, права је бомба витамина и антиоксиданата*). Анафоричким упућивањем ендоцентричног антецедента упућује се на неререференцијални (генерички) израз (цвеће, воћна салата), тј. на денотат именског израза. Подразумева лексема уз показну заменицу стиче нову интерпретацију јер има другачији домен, односно чита се као неодређени референцијални израз. Да би била одређена, неопходна је адјективна клауза на коју се катафорички упућује и која садржи критеријум за издвајање и идентификовање референта подразумеване лексеме у антецеденту (види Русимовић, 2014: 184–186).

2.1. Референцијална анафора анакатафоричког ендоцентричног антецедента

Поред концептуалне анафоре анакатафоричког ендоцентричног антецедента, издвајамо и исказе са референцијалном анафором која је за наше истраживање релевантна. Овим термином подразумевамо анафору према именском изразу од којег се поред денотације преузима и референција. Како се квалификација може поред атрибуције приписати и предикацијом, у даљој анализи издвајамо пример где је анакатафорички ендоцентрични антецедент са адјективном клаузом, у ствари, предикатив надређене клаузе, тј. представља предикативну клаузу (пр. Знала је да **Милош** није *тај КОЈИ* јој може опростити оно што је учинила). У оваквој конструкцији немогуће је експлицирати у антецеденту именски израз (Милош) на који се анафорички упућује, већ само одговарајући хипероним (Знала је да **Милош** није *тај човек КОЈИ* јој може опростити оно што је учинила). Међутим, антецедент у својој укупности: ендоцентрични антецедент + подразумевана лексема (*тај човек*) јесте кореференцијалан именском изразу на који се упућује (*Милош*). У оваквим примерима релативна адјективна клауза је неиспустива иако се односи на референте

⁴ Категорија одређеност/неодређеност је упућивачка (деиктичка) категорија јер било који ентитет може бити познат или непознат само одређеном лицу. Категорија одређеност/неодређеност на тај начин показује „да се извесна језичка информација, садржана у реченици или у неком њеном делу, пореди с менталним искуством учесника у комуникацији и квалификује се као нешто што је већ локализовано у њиховом менталном искуству – одређеност – или се налази изван њиховог менталног искуства – неодређеност” (Пипер, Антонић и др. 2005: 918).

који су одређени, тј. нерестриктивна⁵ је, али континуативног типа, она заправо садржи нову релевантну одредбу већ одређеног референцијалног израза, тако да њеним изостављањем надређена клауза губи на информативности.

(1) **Бокачо** је *тај КОЈИ* нам даје наша читања Дантеа, **Бокачо** је *тај КОЈИ* је Дантеа први извео на трг (http://vesti.kombib.rs/na_danasnji_dan_16_juna.html). Прича о дечаку дошла је много после приче о Добрачи, али је ипак **Добрача** *тај КОЈИ* свакога дана обилази дечака (С. Велмар-Јанковић, 38). Једини сам **ја**, **Матија**, раније, пре ступања у манастир, **Витор Томић из Диља**, *тај КОЈИ* се још држи на ногама (Д. Ненадић, 31). И знајте да је само **Месец** *тај КОЈИ* вас наведе да стоти пут неке опростите (Сенса, 05. окт. 2010, 24). **Демократска странка** је *та КОЈА* формира владу, а према информацијама СПС-а до данас није обезбеђена већина (Прес, 12. јун 2012, 12). Лампард: Не осећамо притисак, **Манчестер** је *тај КОЈИ* може да изгуби титулу (<http://sport.blic.rs/Fudbal/Evropski-fudbal>). **Ко** је *тај КОЈИ* смењује Владана Милојевића (www.telegraf.rs/sport/fudbal)?

У фокусу овог рада је референцијална анафора анакатафоричког ендоцентричног антецедента израженог показном заменицом:



Бокачо је *тај КОЈИ* је Дантеа први извео на трг.

Ендофорички антецедент (тај) најпре анафорички упућује на властиту именицу (Бокачо), тј. на референт који је јединствен, што анафору чини референцијалном. Затим, катафорички упућује на садржај релативне клаузе који представља нову релевантну одредбу већ одређеног референцијалног израза и доприноси информативности исказа. У оваквим примерима анакатафорички ендоцентрички антецедент са адјективном релативном клаузом у ствари је предикатив надређене клаузе, тј. представља предикативну клаузу⁶.

Уколико бисмо анулирали копулу, ендоцентрични антецедент и релативизатор, добили бисмо независну реченицу и притом не бисмо угрозили информативност исказа:

⁵ У литератури највише се анализира релативна адјективна клауза уз лексичко-семантички антецедент. Док је рестриктивна клауза зависна и синтаксички, и семантички, нерестриктивна клауза је само формално зависна. За њу се истиче да нема синтаксички однос према свом антецеденту, те да на семантичком плану има улогу самосталне предикације, тј. може се рећи како надређена клауза са својом нерестриктивном одредбом формира два израза (Ковачевић, 1988: 47).

⁶ Ксенија Милошевић уочава предикатску клаузу или предикативну клаузу као посебан тип синтаксичке структуре у оквиру хипотаксе. Овај тип зависносложене реченице издваја се према функционално-синтаксичком критеријуму са неким од чланова прости реченице. Ауторка истиче да оваква зависна клауза не може супституисати читав предикат, него је та супституција могућа само у оквиру именског предиката, односно на месту његовог неглаголског дела, тзв. лексичког језгра или предикатива (Милошевић, 1974: 37-45).

[← Бокачо је Дантеа први извео на трг.]

Независна реченица представља алтернативу релативној у комуникативном смислу, међутим, нарушена је експресивност исказа, односно, анулирано је истицање субјекта његовом редупликацијом у функцији ендоецентричног антецедента са референцијалном анафором у релативној реченици. Дакле, разлози за употребу зависне релативне клаузе су стилски. Овај тип релативних клауза које са антецедентом представљају предикатив надређеној клаузи у англосаксонској традицији називају се расцепљене (cleft) реченице⁷. Проста реченица је расцепљена са циљем да се пажња слушаоца фокусира на расцепљени конституент (*Бокачо* у примеру 1), који на себе привлачи реченични акценат (Трнавац, 2013: 349).

Поставља се питање да ли је анулирање копуле, ендоецентричног антецедента са референцијалном анафором и релативизатора увек без последица када се узму у обзир остали делови реченице при транспоновању зависне реченице у независну.

Примери (1) илуструју исказе који представљају тврђења (афирмацију). У наставку истраживања анализираћемо исказе који садрже одрицање (негацију), и то најпре примере у којима је негација део релативне клаузе (примери 2):

(2) Пајовић је *мај КОЈИ* се понаша неспортски (www.vijesti.me/sport).
Додик је заправо *мај КОЈИ* не жели избор председника Фудбалског савеза БиХ (<http://www.24sata.info/sport/fudbal>)!

Реч је о негираном прилогу за начин, односно о лексичкој негацији⁸ (први исказ) и негираном финитним глаголу, тј. финитној негацији (други исказ). Анулирањем копуле, ендоецентричног антецедента и релативизатора, опет добијамо стилски алтернативну и информативно еквивалентну независну реченицу:

[← Пајовић се понаша неспортски.]

[← Додик заправо не жели избор председника Фудбалског савеза БиХ.]

У примерима (3) издвојени су искази у којима је у одричном облику копула:

(3) Имала је да моли Милоша, то се захтевало од ње, а знала је да **Милош** није *мај КОЈИ* јој може опростити оно што је учинила (С. Велмар-Јанковић, 62). Није само **Европска унија** *та КОЈА* стрепи уочи избора у **Грчкој**. (www.b92.net/biz/vesti/svet.php?yyyy=2012&mm=06).

Пошто у анализи анулирањем обухватамо копулу, која је у овом случају одрична, поставља се питање како то утиче на конструкцију добијене независне реченице:

⁷ Термин „Cleft Sentences” уводи Ото Јасперсен (1927). Код нас овај термин употребљавају Половина (1983), Суботић/Ружић (2008), Трнавац (2013).

⁸ Лексичка негација подразумева „негацију именичких, придевских, прилошких и заменичких речи која се остварује домаћим префиксима не-, без- (код именица, придева и прилога) и префиксом ни- (код заменица и заменичких прилога) и префиксима страног порекла а-, дис-, и-, ин-” (Петковић, 2020: 196).

[← Имала је да моли Милоша, то се захтевало од ње, а знала је да јој **Милош** не може опростити оно што је учинила.]

[← Само **Европска унија** не стрепи уочи избора у Грчкој.]

Реконструисани примери независних реченица показују да се негација приликом реконструкције клаузе премешта са анулиране копуле у зависној на предикат у независној реченици (у првом исказу негиран је модални глагол у оквиру сложеног глаголског предиката, а у другом исказу негиран је финитни глагол). Дакле, приликом реконструкције независне клаузе дошло је до извесног преструктурисања делова исказа који нису анулирани.

У наредном примеру (4) копула је у форми потенцијала:

(4) Када је крајем новембра почињало такмичење у Светском купу у скијашким скоковима, нико није рачунао да би **Андерс Бардал** могао да буде *тај КОЈИ* ће на Планици у својим рукама држати велики Кристални глобус (b92.net/sport/teme/b92.php?yyyy=2012&mm=03&nav_id=596266).

Ендоцентрични антецедент (*тај*) и релативна клауза (*који ће на Планици у својим рукама држати велики Кристални глобус*) део су изричне зависне клаузе (*да би Андреас Бардал могао да буде тај који ће на Планици у својим рукама држати велики Кристални глобус*). Приликом анулирања овакве копуле, антецедента и релативизатора, долази до преструктурирања делова исказа који формирају изричну клаузу, и то тако да се футур из релативне клаузе (ће држати) супституише потенцијалом (би могао држати), те тако прости глаголски предикат прераста у сложени:

[← Када је крајем новембра почињало такмичење у Светском купу у скијашким скоковима, нико није рачунао да би **Андерс Бардал** могао на Планици у својим рукама држати велики Кристални глобус.]

У свим исказима ендоцентрични антецедент упућује на одређени референцијални израз који је јединствен, изражен властитом именицом и који се одликује својством [+/-живо]. Ако смо денотацију одредили као стабилне односе између лексема и класе коју лексема означава у ванјезичкој стварности, а референцију као употребу лексема са циљем да се нешто означи/идентификује, онда су у случају властитих имена денотат и референт изједначени (види Лајонс (Lyons), 1977). То значи да у примерима имамо референцијалну анафору, тј. анафором се упућује на одређени референт, с тим да се у антецеденту подразумева денотат. Ендоцентрични антецедент са подразумеваном лексемом кореференцијалан је са властитом именицом. Другим речима, оваквом референцијалном анафором упућује се на лексички садржај именице из дискурсног контекста, али се од ње преузима и референција.

Анализа намеће питање: у којим условима је могуће да ендоцентрични антецедент референцијалном анафором упућује на заједничку именицу. С тим у вези издвојили смо следеће примере:

(5) **Деца су та КОЈА бирају ваш нови ауто** <http://auto.blog.rs/blog/auto/vesti/2012/05/03>). **Уџбеник је тај КОЈИ се лиценцира**, сваки пролази кроз дефинисану процедуру одобравања (Политика, 18.06.2012, 17). Често се при томе не ради о културним разликама, него је **језик тај КОЈИ мења мишљење људи**“, додаје Данијел Казасанто (Данас, 22.03.2012, 14). Ипак, није само **чоколада та КОЈА вам може поправити расположење** (<http://www.zdravino.com/hrana-koja-popravlja-raspolozenje/>).

Примери (5) садрже конкретне именице у генеричкој употреби, док примери (6) илуструју апстрактне именице на које се анафорички упућује. У оба случаја еноцентрични антецедент је облигаторан и конгруира са именским изразом на који упућује. То су и суштинске разлике између еноцентричног и формалног антецедента.

(6) **Случај је тај КОЈИ одлучује о нашим животима** (<http://www.povireporter.com>). **Став је тај КОЈИ блогове разликује од класичних медија** (<http://marketingmreza.com>). И, да није нешто **српска народност** била **та КОЈА ме је у првим данима детињства снабдевала млеком**, чиме ме је необично обавезала (...) (Б. Нушић, 8). Никада **љубав** није била **та КОЈА нас је разочарала** – Увек су то заправо били људи (<http://www.demotivacija.rs>). **Култура је та КОЈА прописује основне друштвене вредности**, а Србија нема културну политику као смерницу која одређује куда ће друштво ићи (<http://akter.co.rs>).

У свим овим примерима (5 и 6) еноцентрични антецедент анафорички упућује на неререференцијални израз и то у генеричкој употреби (*деца = било која/сва деца; случај = било који/сваки случај*), тј. упућује на класу коју лексема означава у ванјезичкој стварности, односно, упућује на денотат. Катафоричким упућивањем на адјективну клаузу приписује се квалификација класи, тако да је неререференцијални израз одређен, било да је реч о конкретној или апстрактној именици. Адјективна клауза, иако нерестриktivна, неиспустива је, јер не садржи критеријум који издваја подскуп референата, већ се квалификација односи на класу ентитета. На тај начин поново говоримо о нерестриktivним клаузама континуативног типа. Анутираћемо и у овим примерима копулу, антецедент и релативизатор:

[←Деца бирају ваш нови ауто.]

[←Случај одлучује о нашим животима.]

У свим примерима са референцијалном анафором доследно је употребљен еноцентрични антецедент *тај, та, то*. Не само да се ради о јединственим и општепознатим референтима или о изразима генерички употребљеним, него се њима приписују нове и трајне квалификације, а за такву употребу најподеснија је показна заменица *тај* јер показује највећу неосетљивост на контекст.

Онај као антецедент у еноцентричним конструкцијама са референцијалном анафором фреквентнији је у примерима (7):

(7) „**Највећи писац** је, напротив, **онај КОЈИ** пише најлепшим језиком, али нарочито **онај КОЈИ** пише најбољом синтаксом!” (Н. Петковић, 24). **Добар пример** је управо **онај КОЈИ** Владимир Ђоровић без одобравања разматра (Н. Петковић, 70). **Милорад Павић**: *‘Унутрашња страна ветра је она КОЈА* остаје сува док ветар дува кроз кишу (www.goodreads.com). **Јака жена** је она **КОЈА** ујутру уме да се насмеје иако је проплакала целу ноћ (www.lajkuj.rs). **Права ревност** је она **КОЈА** је разумна, јеванђелска, као **ова КОЈУ** је показао Спаситељ (www.pouke.org). **Мудра жена** је она **КОЈА** ради како мушкарац каже, а буде како она мисли (www.mudremisli.net).

Реконструисаћемо у антецеденту првог примера именицу на коју се упућује анафором:

[← „**Највећи писац** је, напротив, **онај писац КОЈИ** пише најлепшим језиком, али нарочито **онај писац КОЈИ** пише најбољом синтаксом!”]

У реконструисаном примеру еноцентричним антецедентом анафорички се упућује на денотат именице *писац* из синтагме *највећи писац*, а катафором према адјективној клаузи упућује се на критеријум за издвајање подкупа референата који ће одговарати квалификацији *највећи*. Тако је еноцентрични антецедент (*онај*) са подразумеваном лексемом (*писац*) и са адјективном клаузом као спецификатором кореференцијалан са референцијалним изразом *највећи писац* на који се анафорички упућује. У том случају адјективна клауза је рескриптивна. А да је реч о референцијалној анафори, потврђује могућност супституције релативизатора именским изразом *највећи писац*.

[← „**Највећи писац**, напротив, пише најлепшим језиком, али нарочито пише најбољом синтаксом!”]

У наставку анализе разматрамо различите облике релативизатора *који* у примерима (8):

(8) **Сена** је био фантастичан и **он** је **тај** КОГА треба достићи у свим аспектима формуле 1 (<https://sportklub.rs>). **Бог** је **тај КОМЕ** ћу ја изложити свој предмет (<https://www.studentskikutak.com>). **Сељак** је **тај** КОГА треба слушати (<https://www.facebook.com/watch>). **Ко** је **тај** О КОМЕ још прича естрадна боранија (<https://tekstpesme.com>).

Када је релативизатор у косом падежу, такође долази до преструктурирања у алтернативној независној реченици:

[← Сена је био фантастичан и њега треба достићи у свим аспектима формуле 1.]

[← Бог ћу ја изложити свој предмет.]

[← Сељака треба слушати.]

[← О коме још прича естрадна боранија.]

Дакле, анулирање копуле, ендоцентричног антецедента са референцијалном анафором и релативизатора који је у косом падежу доприноси томе да именски израз на који се ланчано анафорички реферира (*он, Бог, сељак, ко*) заправо, преузима падежни облик анулираног релативизатора у алтернативној независној реченици (*њега, Богу, сељака, о коме*).

Закључак

Поред алтернативне независне реченице у односу на зависну нерестриктивну релативну клаузу чији је антецедент лексичкосемантички, алтернативни однос може се успоставити и између зависне релативне реченице са ендоцентричним антецедентом који има референцијалну анафору и независне реченице која се добија анулирањем копуле, ендоцентричног антецедента и релативизатора. Релативна клауза оваквом антецеденту је нерестриктивна, континуативног типа и она представља предикативну клаузу. Независна реченица представља алтернативу релативној у комуникативном смислу, она је непромењени остатак зависне након анулирања копуле, антецедента и релативизатора. Међутим, овим анулирањем нарушена је експресивност исказа истицањем именског израза његовом редупликацијом у функцији ендоцентричног антецедента са референцијалном анафором у релативној реченици, односно његовом фокусацијом реченичним акцентом. То значи да су разлози стилски.

Уколико је копула у одричном или модалном облику, негација и модалност преносе се на предикат релативне клаузе у зависној, односно, на предикат у анулирањем добијеној независној реченици.

Уколико ендоцентрични антецедент са референцијалном анафором није најчешћа показна заменица *тај*, већ *онај*, онда наилазимо на спецификацију да рестриктивна релативна клауза може да се трансформише у независну, али то је изузетак зато што рестриктивност релативне клаузе односи се на ендоцентрични антецедент са подразумеваном именицом опште семантике. Такав антецедент заједно са рестриктивном релативном клаузом кореференцијалан је са именским изразом на који се референцијалном анафором упућује, а то је именица спецификована атрибутом који такође врши рестрикцију идентичног опсега.

Уколико је релативизатор у косом падежу, његово анулирање, такође није без последица. Добијена независна реченица мора бити конципирана тако да именски израз (на који се у зависној реченици упућивало референцијалном анафором) преузима падежни облик релативизатора.

У анализи смо издвојили и примере у којима ендоцентрични антецедент анафорички упућује на заједничку именицу, тј. на неререференцијални израз и то у генеричкој употреби, тј. упућује на класу коју лексема означава у ванјезичкој стварности, односно, упућује на денотат. Катафоричким упућивањем на адјективну клаузу приписује се квалификација класи, тако да је неререференцијални израз одређен, било да је реч о конкретној или апстрактној именици. Иако не-

испустива, адјективна клауза је нерестриktivна јер не садржи критеријум који издваја подскуп референата, већ се квалификација односи на класу ентитета. На тај начин поново говоримо о нерестриktivним клаузама континуативног типа, које се анулирањем копуле антецедента и релативизатора трансформишу у алтернативне независне реченице.

У свим наведеним случајевима говоримо о независним реченицама које представљају алтернативу зависним релативним реченицама са ендоцентричним антецедентом који има референцијалну анафору, с тим што су најфреквентнији примери у којима се анулирање копуле, ендоцентричног антецедента и релативизатора врши без икаквих промена у добијеној независној реченици. Но, своју фреквенцију имају и примери у којима описане језичке ситуације (одричност, модалност копуле, употреба показне заменице *онај* у функцији ендоцентричног антецедента, као и падежни облик релативизатора) делимично модификују независну реченицу добијену наведеним анулирањем.

Извор

(В. Стевановић) Видосав Стевановић, *Тестамент. Роман у 52 бдења*, Београд, СКЗ коло 1. XXIX књ 526, 1986.

(Б. Станковић) Борисав Станковић, *Нечиста крв*, www.ask.rs

(Р. Петровић) Растко Петровић, *Африка*, www.ask.rs

(Б. Нушић) Бранислав Нушић, *Аутобиографија*, www.ask.rs

(С. Велмар-Јанковић) Светлана Велмар Јанковић, *Дорћол*, www.ask.rs

(Д. Ненадић) Данило Ненадић, *Доротеј*, www.ask.rs

(Н. Петковић) Новица Петковић, Два српска романа (студије о Сеобама и Нечистој крви)

www.ask.rs

Блиц – *Блиц*, дневне новине из Београда.

Политика – *Политика*, дневне новине из Београда.

НИН – *НИН*, недељне новине из Београда.

Курир – *Kurir*, дневне новине из Београда.

Прес – *Press*, дневне новине из Београда.

Данас – *Данас*, дневне новине из Београда.

Сенса – *Sensa*, magazin za srećniji život.

pravoslavje.org.yu

<http://poslovi.infostud.com>

kuhinjarecepti.com

www.workandtravelforum.com

wannabemagazine.com

<http://glassrbije.org>

romanov.blogger.ba/arhiva

<http://auto.blog.rs>
<http://www.demotivacija.rs>
<http://akter.co.rs>
www.goodreads.com
www.lajkuj.rc

Литература

- Ковачевић, М. (1988): „О сложености реченице с узрочном релативном клаузом”, Јужнословенски филолог 44, Београд: Институт за српски језик САНУ, 45–57.
- Ковачевић, М. (1998): *Синтакса сложене реченице*, Београд: Рашка школа.
- Ковачевић, М. (2000): *Стилистика и граматика стилских фигура*, Крагујевац: Кантакузин.
- Kordić, S. (1995): *Relativna rečenica*, Znanstvena biblioteka Hrvatskog filološkog društva 25, Zagreb: Matica hrvatska.
- Kristal, D. (1987): *Кембричка енциклопедија језика*, Београд: Полит.
- Kristal, D. (1988): *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*, Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika NR Srbije.
- Lyons, J. (1968): *Introduction to Theoretical Linguistics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Lyons, J. (1977): *Semantics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Милошевић, К. (1974): „Такозвана предикатска зависна реченица (функционалне и формалне карактеристике)”, Сарајево: Књижевни језик III, 3–4, 37–45.
- Петковић, Ј. (2020): „Множење негација између различитих реченичних чланова”, Српски језик: студије српске и словенске, Vol. 25, No 1, Београд: Филолошки факултет, 185–201.
- Пипер, П., Антоноћ, И., Ружић, В., Танасић, С., Поповић, Ј., Тошовић, Б. (2005): *Синтакса савременог српског језика: проста реченица*, Београд, Нови Сад: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига, Матица српска.
- Polovina, V. (1983): „Pseudokleft rečenice u engleskom i njihovi ekvivalenti u srpskohrvatskom jeziku”, II simpozijum Kontrastivna jezička istraživanja, Zbornik radova, Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Prčić, T. (2008): *Semantika i pragmatika reči*, 2. dopunjeno izdanje, Novi Sad: Zmaj.
- Русимовић, Т. (2014): *Релативна реченица са форичким супстантивним антецедентом у савременом српском језику*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу.
- Русимовић, Т. (2021): „Показне заменице за идентитет као катафорички ендочентрични антецедент релативне клаузе”, Српски језик: студије српске и словенске, Vol. 26, No 1, Београд: Филолошки факултет, 181–192.
- Stenning, K. (1978): „Anaphora as an Approach to Pragmatics”, u: M. Halle, J. Bresnan, G. A. Miller: *Linguistic Theory and Psychological Reality*, Cambridge: Mass.

- Суботић, Љ. / Ружић, В. (2008): „Расцепљене (клефт) реченице у српском језику (дијахроно-синхрони план)”, Нови Сад: Зборник Матице српске за славистику 74, 415–431.
- Трнавац, Р. (2013): „Катафорски облици заменица ово, то, оно у расцепљеним (Cleft) реченицама у српском језику”, Јужнословенски филолог LXIX, Београд: Институт за српски језик САНУ, 347–365.

Tanja Rusimović

ALTERNATIVENESS OF ENDOCENTRIC ANTECEDENT RELATIVE CLAUSE WITH REFERENCE ANAPHORE

Summary

An antecedent referring to a group of syntactically related words, in which the subordinate member is functionally equivalent to the group, is an endocentric antecedent. The ellipation of the noun from the antecedent is enabled by the context, for that reason the forcedness of the antecedent is crucial in achieving the specificity of the referent and the informativeness of the discourse. The focus of this paper is the referential anaphora of the anacataphoric endocentric antecedent expressed by a demonstrative pronoun (Ex. Boccaccio is the one who was the first to bring Dante to the square). The endophoric antecedent (that) first anaphorically refers to its own noun (Boccaccio), i.e. to a referent who is unique, which makes the anaphora referential. Then, he cataphorically refers to the content of the relative clause, which represents a new relevant provision of an already determined referential expression and contributes to the informativeness of the statement. In such examples, the anacataphoric endocentric antecedent with the adjective relative clause is in fact the predicate of the superior clause, i.e. represents a predicative clause. If the copula, endocentric antecedent and relativizer were annulled, an independent sentence would be obtained and the informativeness of the statement would not be endangered (for example, Boccaccio was the first to bring Dante to the square). An independent sentence is an alternative to the relative one in the communicative sense, however, the expressiveness of the statement, which was achieved by emphasizing the subject by its reduplication in the relative sentence, is impaired. So the reasons are stylistic.

tanjarusimovic@yahoo.co.uk